

Samenwerken

Gezamenlijk realiseren van een doel en anderen daarbij aanvullen en ondersteunen.

Samenwerken is een generieke vaardigheid die nauw aansluit bij communiceren. Bij **communiceren** ligt de nadruk meer op het effectief communiceren met anderen (je bewust zijn van je publiek en je communicatiedoel) en op zorgvuldig luisteren, terwijl het bij **samenwerken** vooral gaat om het omgaan met sociale en culturele verschillen in diverse teams, het managen van projecten en het begeleiden van anderen. Daarbij hoort *kennis* van gesprekstechnieken en van projectmatig werken. *Houdingsaspecten* betreffen onder andere het professioneel met anderen omgaan, respect tonen voor verschillen en open staan voor andere ideeën en waarden.

Samengevat gaat samenwerken om:

- effectief communiceren;
- hulp vragen, geven en ontvangen;
- een proces inrichten om een gezamenlijk doel te bereiken;
- verschillende rollen bij jezelf en anderen (h)erkennen;
- onderhandelen en afspraken maken met anderen in een team;
- functioneren in heterogene groepen;
- respect voor verschillen;
- een positieve en open houding ten aanzien van andere ideeën.

Leerinhouden	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4		
	Indicatie: onderbouw po	Indicatie: middenbouw po	Indicatie: bovenbouw po	Indicatie: voortgezet onderwijs	Voorbeelden vmbo	Voorbeelden havo-vwo
Communiceren* <i>De leerling:</i>						
<i>communiceert effectief (specifiek: luisteren, observeren, duidelijk spreken, reageren, overleggen).</i>	- kijkt de ander aan bij het praten en luisteren.	- luistert actief naar anderen. - herhaalt af en toe wat iemand zegt en stelt een vervolgvraag.	-laat in mimiek en lichaams-taal een luisterende houding zien.	- interacteert op effectieve manier met anderen.	- opdracht van opdrachtgever van buiten de school bij de beroepsgerichte vakken, verschillende aspecten van samenwerken op zich nemen, zoals: - initiatief nemen - gespreksleider zijn - letten op non-verbale communicatie - een veilig gevoel creëren - hulp vragen - feedback geven - overleggen met de opdrachtgever	- binnen het profielwerkstuk samenwerken met medeleerlingen aan aspecten van samenwerken, zoals: - initiatief nemen en het overleg leiden - letten op non-verbale communicatie - een veilig gevoel creëren - hulp vragen en hulp geven - overleggen met de opdrachtgever
<i>vraagt, geeft en ontvangt feedback en staat open voor hulp en feedback.</i>	- praat, vertelt in een groepje. - groet anderen, kan zich voorstellen, op zijn beurt wachten, de beurt vragen, etc. (omgangsvormen).	- kan zelf de beurtwisseling regelen.	-praat en luistert met een specifiek doel, laat de ander uitpraten, stelt (vervolg) vragen, maakt aantekeningen, reageert op anderen (in dialoog en in een groep)	- luistert actief en weet dat dat onder meer betekent: o interesse tonen; o opmerkingen maken; o aantekeningen maken; o betekenis geven		
* Het betreft hier enkele aspecten die bij samenwerken van groot belang zijn. Voor een meer complete uitwerking van communiceren: zie de betreffende vaardigheid.	- vraagt hulp aan de ander om iets zelf te kunnen of weten.	- vraagt en accepteert hulp en kan deze omzetten in eigen handelen.	-vraagt hulp om te leren en om iets zelf te kunnen. -geeft feedback op ideeën, werkwijzen en personen	- vraagt hulp en feedback, geeft en ontvangt deze ook.		

Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4		
Indicatie: onderbouw po	Indicatie: middenbouw po	Indicatie: bovenbouw po	Indicatie: voortgezet onderwijs	Voorbeelden vmbo	Voorbeelden havo-vwo
	– formuleert 'tips en tops' naar anderen.			– eigen mening beargumenteren met aangedragen informatie	– eigen mening beargumenteren met aangedragen informatie
		– kan verschillende gesprekstechnieken toepassen.	– herkent enkele communicatiestijlen	– het gesprek samenvatten	– het gesprek samenvatten
				– communicatiestijl aanpassen.	– communicatiestijl aanpassen
				– samen een sport-evenement organiseren en begeleiden.	– de kennis en vaardigheden van anderen inzetten
				– Samen een ontwerp maken voor een opdrachtgever en afstemmen over wie welke taken op zich neemt.	– feedback geven en ontvangen
					– afspraken met opdrachtgever rond uitvoering van profielwerkstuk.

Taakuitvoering en (team)rollen

De leerling:

(h)erkent verschillende rollen bij zichzelf en anderen.

houdt zich aan afspraken.

neemt zelf en samen verantwoordelijkheid in het proces en voor het doel.

– voert met begeleiding in tweetallen of groepjes eenvoudige taken uit.	– benoemt taken en rollen in teams (zoals gespreksleider, voorzitter, spelverdeler, tijdbewaker, materiaalbeheerder, verzamelaar van informatie).	– geeft samenwerking vorm door rollen en taken te benoemen en in overleg te verdelen.	– geeft samenwerking vorm door rollen en taken te benoemen en in overleg te verdelen.	– kan verschillende rollen op zich nemen en benoemt de eigen sterke kanten daarin, houdt zich aan afspraken en is kritisch op eigen en andermans werk.	– bespreken van het proces wanneer dit niet volgens afspraken verloopt.
– praat over het samen met anderen uitvoeren van een taak (voor, tijdens, na).	– verdeelt samen met anderen taken en rollen, doet dit in verschillende contexten.	– weet enigszins welke kennis, vaardigheden en persoonskenmerken goed passen bij bepaalde taken en rollen.	– verbindt taken en rollen aan kennis, vaardigheden, persoonskenmerken en houding.	– oefenen met verschillende rollen, zoals de leiding nemen en hierop feedback vragen van anderen.	– practica waarin samengewerkt wordt bij de bètavakken.
– benoemt taken en rollen, zoals dingen klaarzetten, opruimen, iets vasthouden voor een ander.	– oefent met verschillende rollen in een team.	– vervult verschillende rollen in complexere projecten (uitgebreidere opdracht, grotere groep, meer diversiteit in de groep, langduriger samenwerking).	– vervult verschillende rollen in complexere projecten (uitgebreidere opdracht, grotere groep, meer diversiteit in de groep, langduriger samenwerking).	– waarnemen hoe anderen hun rol uitvoeren en ook daar feedback op geven.	– een eigen team samenstellen op basis van verschillende kwaliteiten en dit uitleggen.
– werkt aan een taak tot deze af is	– werkt doelgericht.	– houdt eigen taak in de gaten, communiceert	– houdt de taakuitvoering van zichzelf en anderen in	– bespreken van het proces wanneer dit niet volgens afspraken verloopt.	– een debat voeren bij Nederlands.
				– koken van een maaltijd met verschillende gangen, waarin leerlingen van elkaar afhankelijk zijn.	– in tweetallen een interview afnemen bij een beroepsbeoefenaar voor LOB activiteit.

Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4		
Indicatie: onderbouw po	Indicatie: middenbouw po	Indicatie: bovenbouw po	Indicatie: voortgezet onderwijs	Voorbeelden vmbo	Voorbeelden havo-vwo
		hierover en werkt doelgericht	gaten, relateert dit aan het te bereiken doel.		
-	-	-	- stelt zich kritisch en constructief op t.a.v. eigen werk en dat van anderen.		

Organiseren

De leerling:

kan een **proces inrichten** om een **gezamenlijk doel** te bereiken.

kan **plannen, doelen stellen en realiseren, prioriteren, een proces monitoren en de planning aanpassen als omstandigheden dat nodig maken.**

kan **onderhandelen en afspraken maken met anderen in een team.**

- stelt met een medeleerling of een groepje een eenvoudig doel.	- maakt voor zichzelf een planning die past bij het gestelde doel en het proces.	- onderhandelt en maakt afspraken met anderen in een team, om een gemeenschappelijk doel te behalen. - kan het groepsbelang boven het eigenbelang stellen (is ook: zelfregulering). - werkt volgens eigen planning.	- benoemt wat van belang is bij samenwerking. - organiseert met anderen het samenwerkingsproces (o.a. doel bepalen, hoofdlijn van het proces, overleg, taken afspreken).	- organiseert samen met anderen een activiteit, monitort deze en houdt in de gaten hoe het doel wordt bereikt: - spelmiddag voor po-leerlingen - sportdag op school - informatieavond voor ouders - inrichten van een tuin en resultaat presenteren.	- organiseert samen met anderen een activiteit, monitort deze en houdt in de gaten hoe het doel wordt bereikt: - lokale inwoners interviewen over de eigen omgeving om een plan ter verbetering van de omgeving - LOB activiteit met verschillende beroepsbeoefenaars organiseren - goede doelen actie - uitwisseling met leerlingen uit een ander land (in een andere taal).
- maakt met hulp van de leraar een planning en afspraken over een taak.	- overlegt, maakt afspraken en probeert met anderen overeenstemming te bereiken over een doel en werkwijze.	- richt met anderen het samenwerkingsproces in (o.a. doel bepalen, hoofdlijn van het proces, overleg, taken afspreken).	- onderhandelt en maakt afspraken met anderen in een team, om een gemeenschappelijk doel te behalen.		
-	-	- kijkt terug op hoe de samenwerking is verlopen en benoemt wat goed en minder goed ging.	- neemt een standpunt in t.a.v. inhoud en samenwerking - monitort en evalueert het proces, analyseert situaties en doet suggesties voor (vervolg)acties. - reflecteert op wat er is gedaan en trekt conclusies.		

Leerinhouden	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4		
	Indicatie: onderbouw po	Indicatie: middenbouw po	Indicatie: bovenbouw po	Indicatie: voortgezet onderwijs	Voorbeelden vmbo	Voorbeelden havo-vwo

Werken in een team

De leerling:

<p><i>ondersteunt en begeleidt anderen.</i></p> <p><i>functioneert in heterogene groepen.</i></p> <p><i>gebruikt interpersoonlijke - en probleem-oplossingsvaardigheden (zie ook uitwerkingen voor probleemoplossend denken en handelen) om anderen te beïnvloeden en te begeleiden naar een doel.</i></p> <p><i>kan de sterke punten van anderen benutten om een gezamenlijk doel te bereiken.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - voert met anderen een activiteit uit en benoemt of kinderen meedoen en hoe zich ze daarbij voelen. 	<ul style="list-style-type: none"> - werkt met anderen samen met aandacht voor de deelname en het welbevinden van elke leerling (bijv. geeft soms een compliment). 	<ul style="list-style-type: none"> - werkt met anderen samen, heeft aandacht en stelt zich medeverantwoordelijk op voor de deelname en het welbevinden van elke leerling. 	<ul style="list-style-type: none"> - werkt met anderen samen, stelt zich coöperatief op, stimuleert en motiveert de groep, stelt zich medeverantwoordelijk op ten aanzien van de eigen bijdrage aan het groepsproces. 	<ul style="list-style-type: none"> - werkt samen en gebruikt eigen en anders sterke punten om de samenwerking optimaal te laten verlopen om zo het doel te bereiken: <ul style="list-style-type: none"> - samen recreatieve activiteiten ontwerpen en uitvoeren. - Verdeelt taken op basis van de sterke punten van groepsleden bij het uitvoeren van een marktonderzoek. - werkt samen en gebruikt eigen en anders sterke punten om de samenwerking optimaal te laten verlopen om zo het doel te bereiken: <ul style="list-style-type: none"> - digitaal samen te werken, door het gebruiken van online platform waarbij gebruik gemaakt wordt van elkaars sterke kanten, met een opdrachtgever op afstand voor het maken van een website. - het leiden van een debat over de waarden van de rechtsstaat en of deze geding zijn door regelgeving van de overheid.
	<ul style="list-style-type: none"> - sluit niemand buiten. 	<ul style="list-style-type: none"> - benoemt in de samenwerking enkele eigen sterke en zwakke punten en die van de ander. - helpt anderen zonder voor te zeggen of het werk uit handen te nemen. 	<ul style="list-style-type: none"> - benoemt en benut in de samenwerking eigen sterke en zwakke punten en die van de ander (talenten van zichzelf en anderen). 	<ul style="list-style-type: none"> - benoemt en benut in de samenwerking eigen sterke en zwakke punten en die van de ander (talenten van zichzelf en anderen). 	
	<ul style="list-style-type: none"> - praat over hoe een resultaat in samenwerking met anderen is bereikt. 	<ul style="list-style-type: none"> - geeft anderen gelegenheid om mee te doen. 	<ul style="list-style-type: none"> - laat anderen in hun waarde en waardeert ieders inbreng. - 	<ul style="list-style-type: none"> - laat anderen in hun waarde en waardeert ieders inbreng. 	
	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> - is bereid en in staat te functioneren in heterogene groepen om samen een doel te bereiken. 	

Houding (bij alle onderdelen van samenwerking)

De leerling vertoont groei op de volgende houdingsaspecten:

- een open en positieve houding
- verschillende meningen en ideeën accepteren en er respectvol mee omgaan;
- verschillen tussen mensen respecteren;
- samen met anderen tot een goed resultaat willen komen;
- vertrouwen in de eigen capaciteiten;
- bereidheid tot het delen van ideeën, informatie, materialen en inzichten.

Didactische tips:

- Met de leerlingen bespreken wat ieder verstaat onder 'samenwerken' en samen vaststellen wat er nodig is voor een goede en prettige samenwerking.
- Voorafgaand aan een samenwerkingsopdracht benoemen wat de voordelen van samenwerken kunnen zijn en wat de valkuilen en de nadelen kunnen zijn.
- Een poster maken (en ophangen) van aspecten van samenwerking, bijvoorbeeld teamrollen verbeelden.
- Reflecteren op hoe de samenwerking is gegaan en bedenken wat je een volgende keer anders zou willen doen.